



## ÄÄREMÄRKUSI JAAN KAPLINSKI MITMUSEKÄSITELULE

Hiljuti avaldas Jaan Kaplinski huvipakkuva lühikirjutise, mis avardab teavet mitmuse kasutamise kohta eesti keeles. (1) Autor jõuab keeleainese analüüsi põhjal ilmselt ka postmodernismis hinnatavale seisukohale, et kõige väärtuslikum on grammatiliselt ainsusega väljenduv unikaalsus, mitmuse kujul kirja pandu paljususes avaldub hägusus ja halvaksapanu. Seda põhiseisukohta sugugi kõigutamata nendib siinkirjutaja, et arvatavasti artikli liigse lühiduse tõttu kätkeb asjaomane kirjutis paari absoluudina võetavat ütlust, mida oleks saanud viidetega varasemale kirjasõnale vähemalt osaliselt pehmenada. Teisalt leidub ebatäpsusi vene keele nähtuste lahtimõtestamisel. Järgnevalt eristan Jaan Kaplinski artiklist pärinevad laused poolpaksu kirjaga.

**1. Kui inimesest rääkides kasutame tema nime mitmuse vormis, on sellel halvustav tähendus.** Enamasti ehk küll, kuid mitte alati. Näiteks, *Vil-desid ei sünni meil iga päev* või *Lapsed mängivad Robinsone*. Neis lausetes ei ilmne midagi pejoratiivset. Esimesel juhul avaldub Eduard Vilde väärtustamine kirjanikuna (positiivne suhestamine), teisel aga nenditakse laste tegevust erapooletult. Tähtis on vaid jutus mainitud inimese tunnus, samuti laiemalt käibiv või ainult kõneleja suhtumine isikusse. Suhtumist saab väljendada eelneva tekstiga, suulises kõnes ka keelevälise vahenditega. Mitmuslike nimede kasutamise mõistmisele aitab kaasa eesti

<sup>1</sup> J. Kaplinski, *Mitmus*, hägusus, nimed. – Keel ja Kirjandus 2014, nr 11, lk 867–868.

keele käsiraamatu suuralgustähe reeglis öeldu. Sellest võib järeldada, et suure algustähega kirjutatud isikunimega (olgu see siis ees- või priinimi, kas ainsuses või mitmuses) saab ülekantud tähenduses markeerida mingit inimitüüpi.(2)

**2. Raamat või inimene on oma ainsuses kindlalt määratud, raamatud või inimesed ei ole, neid võib olla kaks või rohkem.** Täielikuma pildi saamiseks oleks tasunud mainida ka kogum- ehk liigiainsust, ainsussõnu (*singularis tantum*) ja mitmussõnu (*plurale tantum*). Esimene neist tähistab „...mingite asjade terviklikku kogumit, s.t kõiki vastavaid asju kui abstraktset liiki”.(3) Selgesti eristuvad näitelausead *Toas on tool* ja *Tool on tarbeese*. Siit saaks huviline jätkata oma mõttekäiku, kui selge või häguse asjalooaga on tegemist. Teisalt ei anna mitmussõna *käärid* meile teavet, kas kõne all on üks või mitu lõikeriista.

Kõigis läänemeresoome keeltes kasutatakse koos objektina käsitletava põhiarvsõna või hulganimisõnaga täiendit ainsuse osastavas käändes.(4) Tundub väga tõepärane, et ühendis *kaks rebast* väljendab ainsuslik atribuut liigiainsust

<sup>2</sup> M. Erelt, T. Erelt, K. Ross, *Eesti keele käsiraamat*. 2., täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2000, lk 63.

<sup>3</sup> Vt M. Erelt, R. Kasik, H. Metslang, H. Rajandi, K. Ross, H. Saari, K. Tael, S. Vare, *Eesti keele grammatika I. Morfoloogia ja sõnamoodustus*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut, 1995, lk 61–62.

<sup>4</sup> K. Kont, *Käändsõnaline objekt läänemeresoome keeltes*. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituudi uurimused IX. Tallinn, 1963, lk 179 jj.

ning kirjutatu tähendab, et kõigist ole-  
masolevatest rebastest on kõnesoleval  
juhul mõeldud vaid kahte. Nõnda väl-  
jendatakse partitiivsust.

**3. Ka vene keeles ütleme *пять книг*  
*ja пять мальчиков*, kuigi mõnel juhul  
kasutatakse siiski ka mitmuse vor-  
mi: *две девушки*.** See lause on mitmeti  
segadust tekitav. Esiteks seepärast, et  
pole lähemalt selgitatud, mis juhtudel  
kasutatakse vene keele põhiarvsõnade-  
ga ainsust, millal aga mitmust. Teiseks  
on näidete interpreteerimisel juhtunud  
ebatäpsus. Kõigepealt oleks võinud sel-  
guse huvides mainida, et vene keeles ka-  
sutatakse koos arvsõnade *kaks*, *kolm* ja  
*neli* ainsuse omastavat, suuremate nu-  
meraalidega aga mitmuse sama käänet.  
Nüüd lähemalt eespool toodud näidete  
kohta. Sõnaühendites *пять книг* 'viis  
raamatut' ja *пять мальчиков* 'viis pois-  
si' on täiendsõna tegelikult mitmuses,  
ühendis *две девушки* 'kaks neidu' aga ain-  
suses. Kuju *девушки* ei erista vene keele  
esimese käändkonna sõnadel ainsuse  
genitiivi ja mitmuse nominatiivi, ent kui  
võtta mõni teine näide, siis saab arvust  
aru rõhu järgi, näiteks *две зимы* (ainsuse  
omastav) 'kaks talve' ja *зимы* (mitmuse  
nimetav) *проходят* 'talved mööduvad'.  
Selge vahe on teadupoolest aga mees- ja  
kesksoost sõnadel, nt *два мальчика* 'kaks  
poissi' ja *мальчики* 'poisid'.

Lõpuks pole lugeja jaoks ehk huvi-  
tusetata lisada, et tänapäeva vene keele-  
le eelnenud vanavene keele varasemal

perioodil tarvitati koos *kaks*-arvsõnaga  
kaksust ehk duaali nominatiivi, nt *двѣ*  
*сестрѣ* 'kaks õde' (vrd ainsuse omastavas  
*сестры*), suuremate arvudega aga mit-  
must.<sup>5</sup> XIV sajandil, mil duaal oli hää-  
bumas, hakati arvsõna täiendama ain-  
suse genitiivis oleva nimisõna abil. Arv-  
sõnade *kolm* ja *neli* puhul võeti eeskujul  
*kahest*, suuremate arvudega aga tarvita-  
ti mitmuse genitiivi. Seevastu ülejäänud  
vanavene keele järeltulijates, ukraina ja  
valgevene keeles, tuli kõigi *kahest* ja sel-  
lest suuremate arvude puhul kasutusele  
mitmuse nominatiiv, nt *два сталы* 'kaks  
tooli'<sup>6</sup>. Genitiiv hõlmab muide ka par-  
titiivsust (nt *купи хлеба* 'osta leiba'). Sel-  
les mõttes on vene ja läänemeresoome  
keelte vahel sarnasust. Viimaste puhul  
oletataksegi indoeuroopa mõju.<sup>7</sup>

ENN ERNITS

<sup>5</sup> Kaksust kasutatakse kahe või kaheosa-  
lise objekti iseloomustamiseks. Sugulaskeel-  
test esineb see saami, obiugri ja samojeedi  
keeltes.

<sup>6</sup> Н. Д. Р у с и н о в, Древнерусский язык.  
Издание 2е, стереотипное. Москва: Выс-  
шая школа, 1997, lk 121; О. Ф. Ж о л о б о в,  
В. Г. К р ы с ь к о, Двойственное число. Исто-  
рическая грамматика древнерусского языка  
2. Москва: Азбуковник, 2001, lk 70, 153.

<sup>7</sup> К. К о n t, Käändsõnaline objekt lääne-  
meresoome keeltes, lk 188.